

УДК 94:321.64(575.3)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-20-5>

Цанко О.М.

<https://orcid.org/0000-0002-7169-0139>

ТОТАЛІТАРНИЙ ХАРАКТЕР ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОГО ТУРКМЕНИСТАНУ: ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкриваються основні ознаки сучасної політичної системи Туркменістану, які дають нам підстави стверджувати, що ця система має тоталітарний характер. До таких ознак відносяться наступні: жорстке підпорядкування всіх основних сфер діяльності туркменського суспільства, особливо економіки, тотальному контролю з боку держави; формування культу особи керівників держави; відсутність в країні будь-якої опозиції та ЗМІ, що надавали б суспільству альтернативну інформацію; грубе порушення прав людини; нинішня зовнішня політика нейтралітету, яка з часом перетворилася у політику ізоляції Туркменістану від навколишнього світу. Прикриваючись цією політикою, правлячі кола Туркменістану фактично утаємничують від світової спільноти, зокрема від міжнародних правничих організацій, інформацію про реальний стан в країні.

Вищезазначені характеристики політичної системи Туркменістану доповнюються наявністю в ній підривного політичного інституту корупції. Остання має системний характер і від боротьби з якою Туркменістан, на відміну від решти пострадянських держав, фактично відмовився.

Окрім того, більш як тридцятилітній період незалежного розвитку Туркменістану засвідчив відсутність поступу країни до демократичних цінностей. Натомість сформувався режим, який ґрунтується на інших ціннісних установах. В країні відсутня реальна демократична конкуренція, яка витіснена переважно конкуренцією кланів. А сам політичний процес у державі, спрямований на задоволення інтересів лише певної частини політичної верхівки країни за рахунок низів. Все це сприяє дедалі більшій зовнішньополітичній відособленості країни від сучасних світових глобалізаційних процесів.

Останні президентські вибори в Туркменістані загалом дозволяють нам зробити висновок про те, що в низці пострадянських країн намітилася своєрідна тенденція перетворення посади президента країни у спадкову, яка передається від батька до сина.

Ключові слова: Туркменістан, політичний режим, опозиція, тоталітаризм, радянська влада, екстенсивна економіка, інвестиційний клімат.

Серед країн пострадянського простору Туркменістан займає особливе місце. На сьогоднішній день ця країна є чи не єдиною з вищезазначених держав, в якій успадкована від СРСР тоталітарна модель не лише не була знищена, але й навпаки лягла в основу формування власної політичної системи. Тоталітарний характер туркменської політичної системи загалом прослідковується вже в перші роки існування Туркменістану, як незалежної держави.

В цьому відношенні слід зазначити, що політична система будь-якої держави передбачає перш за все наявність політичних інститутів, які собою представляють упорядковану сукупність, єдиний механізм, який визначає політичну організацію суспільства. Основу цих інститутів складає політична

влада у відповідних формах, яка діє на різних рівнях і виконує різноманітні функції. Водночас політична система взаємодіє з іншими підсистемами, зокрема економічною, ідеологічною, соціальною, правовою тощо [1, с. 383]. Дієвість підсистем, так саме як і самої політичної системи, визначається якістю і кількістю політичних інститутів, та інших громадських структур, які до неї входять. В цьому сенсі система інституціоналізації є свідченням рівня розвитку суспільства.

Говорячи про тоталітарний характер політичної системи сучасного Туркменістану, слід зазначити, що на її формування мали суттєвий вплив, з одного боку складнощі історичного становлення туркмен як нації, з другого боку сама радянська тоталітарна система, яка проіснувала 71 рік, а саме з 1920 р. по 1991 р. В цьому контексті слід зазначити, що до завоювання території країни у XVIII–XIX ст. російськими військами, у туркмен була відсутня власна державність, що значно загальмувало процес їхньої консолідації та становлення як нації. В цей період, на території Туркменістану мешкало 40 племен і 120 родів, серед яких дослідники виділяють шість найбільших племінних об'єднань, а саме народи теке (текінці), що переважали у центральній частині Туркменістану (зокрема й Ашгабаті), йомуди (ємуди) — у західній, салири і сарики — у південних, прикордонних з Афганістаном районах, ерсари — вздовж Середньої й Верхньої течії Амудар'ї і човдури — які населяли Дашховузький і північ Лебапського вела ятів [2, с. 50]. Окрім того, кожне плем'я-земляцтво говорило на загальнозрозумілій для всіх туркменів мові, але мало свій діалект та асоціювало батьківщину з територією свого фактичного проживання.

Все це призводило до того, що неформальні лідери племен у підконтрольних їм областях володіли реальною владою. В подальшому, таке співіснування місцевих племен і кланів по суті і сформувало т. зв. кланово-племінний принцип функціонування туркменської політичної системи, в якій керівні позиції зайняли вихідці з теке (текінці). Ці племена, починаючи з XVIII ст., проявляли особливу активність в асиміляції або витісненні слабших туркменських племен з Ахальської, Тедженської та Муграбської (Мервської) оаз, окрім того, вони відзначалися своєю неабиякою войовничістю.

Зазначений кланово-племінний принцип не був знівельований і більшовиками, які на початку 20-х рр. XX ст. встановили на території туркменістану свою владу. Слід зазначити, що створена в 1924 р. Туркменська Радянська Соціалістична Республіка як і інші республіки СРСР мала лише зовнішні атрибути державності і перебувала в повному підпорядкуванні московського центру. Однак, починаючи з другої половини XX ст. керівництво СРСР пішло на певні зміни у своїй кадровій політиці, стосовно союзних республік. Тепер при призначенні ключові партійні посади в республіці ставка робилася на вихідців з місцевих етнічних груп [3, с. 204]. Запроваджуючи такі зміни, Московський центр намагався сформувати своєрідну систему

стримування і протигага, яка дозволяла підтримувати внутрішню політичну стабільність в союзних республіках, і в першу чергу в республіках Центральної Азії. Особливістю реалізації цієї політики в Туркменській РСР стала ставка на вихідців з окремих кланово-племінних груп. Так, а 1951 р. першим секретарем ЦК компартії Туркменії став представник племені алілійців С. Бабаєв, який керував республікою до 1958 р. Згодом його замінив виходець з племені мари Д. Караєв, який перебував на посаді до моменту своєї смерті у 1960 р. Новим лідером став виходець з племені йомудів Б. Овезов, який керував республікою до 1969 р. В цьому ж році його змінив М. Гапуров, який теж був вихідцем із племені йомудів [3, с. 207].

Загалом, на середину 70-х рр. XX ст. в Туркменістані склалася стійка система влади, яка поєднувала в собі переважно елементи регіонально-племінного управління в областях і єдиного республіканського керівництва на груповій основі. За такої системи лідери здійснювали керівництво у «своїх» областях і мали представників в республіканських органах. До того ж посада першої особи в республіканській ієрархії передавалася «по колу» від одної племінної групи до іншої.

Таким чином, глибоко традиційна по своїй суті, ця система зовні виглядала радянською, а реально залишалася життєздатною в першу чергу завдяки цим неформальним інститутам, які існували в рамках радянської політичної системи. Ця ж система була успадкована Туркменістаном після проголошення його незалежності в 1991 р.

Зокрема, Туркменістан успадкував від СРСР т.зв. подвійний стандарт формування правової системи, в якій загальновизнані і прийняті демократичні конституційні норми ігноруються і перетворюються у своєрідний «красивий фасад», за яким криється жорстока тоталітарна система з притаманній їй грубим порушенням елементарних людських прав. Так, в прийнятій в 1992 р. Конституції Туркменістану передбачається поступовий перехід туркменського суспільства від радянської системи влади до демократичної [4], однак нове керівництво країни на чолі з першим президентом країни С. Ніязовим, проголосивши побудову «самобутнього туркменського суспільства», фактично знівелювало вищезазначене конституційне положення.

Далі для боротьби із своїми політичними опонентами С. Ніязов перетворив місцеву прокуратуру із структури, яка здійснювала нагляд за дотриманням законності в карально-репресивний орган, що займався фабрикацією кримінальних справ. Як засвідчила подальша політична практика, такому «самобутньому» суспільству стали притаманні всі основні ознаки тоталітаризму, які були успадковані від радянської системи.

Першою такою ознакою стало **жорстке підпорядкування всіх основних сфер діяльності туркменського суспільства, особливо економіки, тотальному контролю з боку держави**. З самого моменту проголошення незалежності Туркменістану, держава і надалі зберігала свій контроль за

основними сферами економіки і суспільного життя країни не вдаючись ні до яких ринкових та демократичних реформ. З цього приводу Р. Жангожа та Т. Метельова справедливо зазначають, що ми «маємо справу з однією з форм тоталітаризму, в якій поєднано ознаки диктатури з особливостями східних деспотій» [5, с. 214].

Слід зазначити, що протягом радянського періоду Туркменська РСР була джерелом сировини (головним чином бавовни і енергоносіїв), яка відправлялася в інші радянські республіки для переробки. Так, у промисловості провідними галузями були: енергетика, газова, нафтова, хімічна, переробна промисловість та килимарство. У 70-80-і рр. XX ст. Туркменістан займав за видобутком нафти 4 місце серед союзних республік (після російської Федерації, Азербайджану та Казахстану) [6]. Велике значення для розвитку сільського господарства Туркменістану належить Каракумському каналу ім. Леніна, будівництво якого розпочалося 1954 р. і офіційно завершилося в 1988 р. Серед галузей сільського господарства переважало бавовництво (головним чином тонковолокнистий бавовник). Із зернових сільськогосподарських культур вирощували пшеницю, ячмінь, рис і джагуру; із баштанних і овочевих – дині, кавуни, цибулю, часник тощо. Серед галузей тваринництва в Туркменістані активно розвивалися: конярство, каракулівництво, верблюдовівництво тощо [7, с. 45-48].

Оцінюючи економіку Туркменістану радянського періоду загалом, слід зазначити, що вона являла собою аграрно-сировинним придатком економіки всього народно – господарського комплексу СРСР, оскільки в республіці майже не вироблялося високотехнологічної продукції з підвищеною додатковою вартістю.

Розпад СРСР в грудні 1991 р. призвів до розриву усталених зв'язків з республіками колишнього СРСР, що поряд з відсутністю ефективних реформ, сприяло ще більшому падінню економіки та зuboжінню широкого загалу населення. У 1994 р. інфляція перевищила 2400%, а ВВП знизився на 50% [7, с. 55-56]. Тільки 1995 р. керівництво країни розпочало проведення поміркованих реформ з перебудови й розвитку економіки. У результаті рівень інфляції знизився до 100% на рік, але спад економіки тільки уповільнився. На кінець XX ст. у республіці було проведено обмежену приватизацію, в основному у сфері послуг. Однак, ключові галузі промисловості, сільського господарства, енергетичного сектору, транспорту і комунікацій і надалі перебували у державній власності.

У середині 1990-х рр. уряд активізував зовнішньоекономічну діяльність в таких секторах, як легка і харчова промисловість, розвідка і розробка енергетичних ресурсів. У результаті цього на 2001 р. за даними [Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, U.S.A. 2001]: ВВП Туркменістану становив 2,3 млрд дол., темпи його зростання тоді не перевищували 5%, а ВВП на душу населення становив 486 дол. Прямі закордонні інвестиції – 2,7 млн дол.

Імпорт Туркменістану складав 69 млн дол., з яких на Україну припадало – 16%; Туреччину – 13%; РФ – 11%; Німеччину – 6,9%; США – 6,4%. Експорт становив 26,2 млн дол., з яких на Іран припадало – 24%; Туреччину – 18%; Азербайджан – 6,9%; РФ – 4,7%; Таджикистан – 4,5% [8].

Подальший економічний розвиток країни пов'язаний з освоєнням багатючих запасів корисних копалин, що мають важливе значення для світової економіки. Однак, в умовах тотального контролю з боку держави, навіть різке зростання експорту газу і нафти позитивним чином не вплинуло на зростання рівня життя широкого загалу громадян країни, оскільки правляча верхівка в своїх руках акумулює майже 80% прибутків [9]. Окрім того, із зароблених коштів майже нічого не вкладалося в модернізацію газової та нафтодобувної сфери.

Фактично, економічний розвиток країни так само як і в радянський період, відбувався на екстенсивній основі, зокрема шляхом розширення сфери освоєння багатючих запасів корисних копалин, що мають важливе значення для світової економіки. Так, за останніми оцінками в надрах Туркменістану (враховуючи прилеглі до нього ділянки дна Каспійського моря) знаходиться 20,8 млрд. т. нафти і 24,6 трлн. м. газу [10]. Нині у Туркменістані знайдено більше тисячі перспективних на нафту та газ покладів, відкрито понад 150 із них, а лише 50 – перебувають у стані розробки. Туркменістан також є четвертою країною в світі по запасах природного газу [11].

Щодо ведення підприємницької діяльності в сучасному Туркменістані, то, на думку більшості експертів, ситуація є вкрай складною з тенденцією до ще більшого погіршення. До основних вад, які заважають розвиватися підприємництву у Туркменістані більшість експертів відносять: недосконалість законодавства, неефективну судову систему, відсутність достовірної статистики; непрозорі правила гри, високим рівнем державного регулювання на тлі корумпованості держапарату і клановості у владі.

Особливо це найбільш помітно на прикладі податкового кодексу Туркменістану, який залишає великі можливості для корупційних діянь. Наприклад, згідно зі статтею 34 цього документу, податкова служба має право, при наявності фактів, які свідчать про наміри платника податків ухилитися від оподаткування, достроково провести обчислення і встановлення податку і зажадати негайної його сплати [12]. Те ж саме стосується і закону про банкрутство, юридична якість якого є досить низькою, а контрактне право вкрай слабе і часто не дотримується, також відсутні антимонопольні органи та незалежна судова влада.

Згідно з дослідженнями Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР), в Туркменістані законодавчо неврегульовані такі найважливіші економічні механізми, як вільна торгівля земельними ділянками та вільне усталення ринкової процентної ставки. Також в Туркменістані відсутні такі важливі складові ринкової економіки, як фондовий ринок, система страхування вкладів тощо [13].

Стосовно офіційних статистичних даних, які оприлюднює Туркменістан, їхня достовірність, як зазначає більшість експертів є вкрай сумнівною. Так, в період правління С. Ніязова велика частина економічної статистики класифікувалась як державна таємниця. За Г. Бердимухамедова було створене державне статистичне агентство, але більшість економічних даних і надалі залишаються ненадійними. Тому, при відсутності достовірних економічних даних оцінити поточний стан економіки Туркменістану є справою складною. Так, згідно з урядовою статистикою, економіка країни змогла успішно протистояти глобальній економічній кризі 2008-20010 рр. і піднялася на 10,5% в 2008 р, 6,1% в 2009 р. і на 9,4% в 2010 р. [14].

Вищезазначені недоліки і прогалини економіки Туркменістану компенсуються цілою низкою популістських кроків з боку керівництва держави у соціальній сфері. Так, С. Ніязов з метою формування іміджу, як захисник інтересів всіх громадян Туркменістану запровадив безкоштовне користування населення газом, водою, електроенергією і сіллю, а також невисокі ціни на основні продукти харчування та пальне. Згодом це було відображено в загальних програмах розвитку країни, а саме програмі «10 років стабільності в Туркменістані» затвердженій референдумом 1994 р. і в новій програмі – «XXI століття – золоте століття Туркменів» [15].

Вищезазначені характеристики політичної системи Туркменістану доповнюються наявністю в ній підривного політичного інституту корупції. Остання має системний характер і від боротьби з якою Туркменістан, на відміну від решти пострадянських держав, фактично відмовився. В Індексі сприйняття корупції за 2020 р. Туркменістан знаходиться на 165 місці, в той час як ще в 2016 р на 154 місці. У межах регіону Центральної Азії показники саме Туркменістану є найкритичнішими (найкращі – у Казахстану) [16].

Таким чином, існуюча в країні, контрольована з боку правлячої верхівки економіка, поряд з тотальною корупцією і повною відсутністю прозорої системи регулювання, створює в Туркменістані несприятливий інвестиційний клімат, що в кінцевому результаті призводить до ще більшого відставання країни від сучасного світу.

Другою ознакою туркменського тоталітаризму стало **формування культу особи його керманічів**. Так, перший президент Туркменістану С. Ніязов, почав формувати свій культ особи ще в радянський період, коли він в 1985 р. обійняв посаду першого секретаря комуністичної партії Туркменської РСР. Зокрема, від докладав максимум зусиль, щоб на території Туркменістану не розгорнулися ініційовані М. Горбачовим «демократизація» і «гласність». Саме під його тиском президія Верховної Ради Туркменської РСР видала указ «Про заборону зборів, мітингів, величної ходи та демонстрацій» [17, с. 226-229].

Формуванню культу особи С. Ніязова сприяв і той фактор, що процес формування туркменської нації ще не був завершеним, а відповідно прошарок туркменської національної інтелігенції був досить вузький. Не була сформована

також і повноцінна туркменська національна ідея, як культурно-ціннісна основа консолідації туркмен у єдину націю. Окрім того, туркменське суспільство виявилось неготовим до сприйняття західних ліберально-демократичних ідей. Все це в кінцевому результаті призвело до того, що в політичній системі Туркменістану виник відповідний інституційно-правовий вакуум. Він був заповнений неформальними відносинами й інститутами, а діюча система особистих зв'язків перетворилася в суттєвий компонент традиціоналізму та архаїчності соціуму. За таких обставин, в Туркменістані єдиним засобом зберегти політичну і економічну стабільність стала особа лідера країни, якою виявився С. Ніязов.

Після проголошення незалежності Туркменістану в 1991 р. формування культу особи С. Ніязова ще більше посилювалося. Так, у відповідності до оновленої Конституції Туркменістану (особливо після внесених до неї в 1999 р. і в 2003 р. поправок), С. Ніязова було наділено майже необмеженими владними повноваженнями. Це дало підстави окремим дослідникам називати Туркменістан конституційною монархією, або ж диктатурою з культом особи С. Ніязова. У жовтні 1993 р. туркменський парламент (Халк Маслахати) присвоїла Ніязову ім'я Туркменбаші («батько туркменів»), а в у грудні 1999 р. проголошує Туркменбаші довічним президентом Туркменістану [18].

У жовтні 2004 р. на батьківщині Туркменбаші в селищі Гіпджак урочисто відкрито найбільшу мечеть в Центральній Азії. Окрім написів з Корану її прикрашено висловами виданої С. Ніязовим книги «Рухнама» [18].

За часи правління С. Ніязова була вибудована і відповідна система державного управління. Так нині, все керівництво країною здійснюють представники п'яти найбільших племен країни, а саме теке, йомуди, гоклени, алілі, ерсари. Символи цих п'яти племен є зображеними на нинішньому національному прапорі Туркменістану. Однак, зважаючи на те, що сам С. Ніязов є вихідцем з ахальських текінців, основні посади в центральних органах державного управління, обіймають представники цієї етнічної групи [19].

Всього, за період правління С. Ніязова, в Туркменістані було створено понад 14 тис. статуй і бюстів з його зображенням. Найбільшою з них стала «Арка Нейтралітету», висота якої становить 83 метрів і у верхній частині якої знаходиться позолочена скульптура вершника на коні у особі С. Ніязова.

Піком формування культу особи С. Ніязова стала видана ним у 2001 р. «Рухнама» (Книга духу – туркм.) [20], в якій він диспозиціонує себе як засновника сучасної туркменської національної ідеології. Метою «Рухнами» є створення позитивного образу туркменського народу, героїко-поетичне переосмислення його історії, огляд звичаїв туркменів і визначення моральних, сімейних, соціальних та релігійних норм для сучасних туркменів в їх повсякденному житті. Вперше «Рухнама» була видана 12 вересня 2001 р.

туркменською мовою. За п'ять років, з 2001 по 2006 роки, книга була видана на сорока мовах світу.

Політику формування власного культу особи продовжив і його наступник Г. Бердимухамедов, який правив країною в період з 2007 по 2022 рр. На початках свого правління новий керманич держави Г. Бердимухамедов намагався провести низку реформ в бік демократизації суспільно-політичного життя Туркменістану. Зокрема, він розпочав поступове згортання культу особи С. Ніязова, ліквідовуючи частину його скульптурних бюстів та пам'ятників, а із шкільних програм було вилучено обов'язкове вивчення «Рухнами» [21]. Поряд з цим, Г. Бердимухамедов відродив роботу закритої при С. Ніязові Академії наук та знову запровадив загальноприйнятний календар. Шкільна і вища освіта повернулися до старих, ще радянських стандартів, принаймні в частині, яка стосується тривалості навчання [22].

Однак згодом, Г. Бердимухамедов почав вибудовувати власну владну вертикаль, яка базувалася на його одноосібній владі. Так попервах він поступово позбавився від осіб, які зрештою привели його до влади. т.зв «групи 29» на чолі з колишнім керівником служби охорони С. Ніязова – А. Реджеповим [23].

Нині з вищезазначеної «групи 29» у найближчому оточенні президента залишилися лише окремі особи. До яких зокрема відносяться заступник управляючого справами Апарату президента О. Жадан, помічники президента В. Храмов та К. Тораєв, міністр закордонних справ Туркменістану. Р. Мередов [24, с. 5-6].

Ідучи слідом за своїм попередником Г. Бердимухамедов присвоїв собі титул «Аркадаг» (Покровитель).

Окрім того, державне керівництво Г. Бердимухамедова, так само як і його попередника, залишається закритим, в якому переважає сімейно-клановий характер формування правлячої верхівки. Воно функціонує в рамках суворої ієрархії, де пріоритетними є особиста відданість президенту та спільність походження. До прикладу, нині майже $\frac{3}{4}$ державних чиновників є текінцями, тобто вихідцями з того ж племені, що й президент. В період правління Г. Бердимухамедова клановість також поєднувалася з вираженим неопотизмом. Родичі усіх колишніх і діючих очільників країни займають низку важливих посад у державі та бізнесі. Інформація про родичів-високопосадовців є максимально утаємниченою. Зазвичай, окремі факти стають відомими завдяки журналістським розслідуванням. Наприклад, іноді стають відомими окремі факти про сина президента Г. Бердимухамедова в якому вбачали наступного президента держави. В лютому 2020 р. 38 - річний син Г. Бердимухамедова Сирдар, став міністром промисловості і будівельного виробництва [25]. Саме тоді, в експертному середовищі почала допускатися думка, що діючий керманич готує собі правонаступника на посаді президента Туркменістану.

В березні 2022 р. С. Бердимухамедов після проведених дострокових президентських виборів, став третім президентом Туркменістану. Таким чином, як зазначалося у ЗМІ «“престол” фактично залишився в руках сім’ї під “молодим керманічем”» [26].

Третьою ознакою туркменської тоталітарної моделі є **відсутність в країні будь-якої опозиції та ЗМІ, що надавали б суспільству альтернативну інформацію**. Характеризуючи туркменську опозицію, слід зазначити, що її слабкість пояснюється перш за все незначною соціальною базою її підтримки. Через це в країні з часів СРСР збереглася однопартійна система. Єдиною офіційно зареєстрованою політичною партією в країні була Демократична партія Туркменістану (ДПТ), що є по суті колишньою Компартією республіки, яка лише змінила свою назву. У складі керівництва Демпартії, як і в керівництві державою в цілому, також преважають вихідці з найчисельнішого туркменського племені теке. Те ж саме стосується і найвпливовішої громадської організації Туркменістану, Гуманітарної асоціації туркменів світу, яка була створена у травні 1991 р. [27].

В неформальній опозиції ахальським текінцям перебували представники нетекінських етнорегіональних структур, зокрема громадський рух Туркменістану «Ватан» представлений, головним чином, вихідцями з північного Туркменістану. В іншій опозиційній політичній силі, Республіканській партії Туркменістану, переважали вихідці з південних регіонів країни. Також у середині 90-х рр. XX ст. відбулась спроба відродження Комуністичної партії Туркменістану. Ініціатива з цього питання належала представникам західних туркмен – йомутів, які традиційно виступають за надання їх регіону широких автономних прав.

Як виняток, в середовищі туркменської інтелігенції діє народний рух «Агзибірлік». Ця організація проголосила своєю метою національне відродження туркменського народу. Окремі пропозиції, які лунали з боку лідерів «Агзибірлік», враховувалися чинною владою, зокрема при підготовці закону про мову, встановленні Дня пам’яті, організації Конференції туркменів світу тощо.

Однак, значна частина діячів туркменського опозиційного руху, змушена була емігрувати за межі Туркменістану де вони продовжували свою діяльність. Так, у 1993-1995 рр. в Москві діяв Фонд культурного і ділового співробітництва «Туркменістан», на чолі з колишнім міністром закордонних справ республіки А. Кулієвим [27]. Незабаром під тиском туркменської влади Фонд розпався, а два його найбільш активні діячі – М. Есенов і Х. Союнов, отримали політичний притулок у Швеції, де разом з іншими емігрантами з центральноазійських республік видають журнал «Центральна Азія». Емігранти, що мешкають у Західній Європі, створили Союз демократичних сил Туркменістану, однак про їх реальні зв’язки з батьківщиною або про вплив цієї організації на ситуацію в країні говорити щонайменше передчасно.

Четвертою ознакою наявності тоталітаризму в Туркменістані є **його нинішня зовнішня політика нейтралітету**, яка з часом перетворилася у політику ізоляції Туркменістану від навколишнього світу. Прикриваючись цією політикою, правлячі кола Туркменістану фактично утаємничують від світової спільноти, зокрема від міжнародних правничих організацій, інформацію про реальний стан в країні.

12 грудня 1995 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалює резолюцію «Постійний нейтралітет Туркменістану», за яку проголосувало 185 держав-членів ООН. Таким чином, статус постійного нейтралітету було закріплено як міжнародним законодавством, так і внутрішніми доктринальними документами, що допомогло вирішити важливе стратегічне завдання щодо забезпечення національних інтересів Туркменістану як суверенного суб'єкта міжнародних відносин. Сам термін «нейтралітет» міцно ввійшов у свідомість туркменського народу, а 12 грудня оголошено національним святом – Днем нейтралітету [28, с. 20].

Однак, незважаючи на певні позитивні моменти, ця політика позначена і значним негативом. До негативних наслідків більшість експертів відносять перш за все те, що туркменське суспільство опинилося поза межами світової спільноти. З цього приводу відомий дослідник Л. Анческі зазначає, що політика туркменського нейтралітету перетворилася в політику ізоляції, політику, яка б убезпечувала правлячий режим країни від зовнішнього тиску на нього з боку лідерів демократичних держав та світової громадськості стосовно порушення прав людини в цій країні. До того ж цей тиск «ніколи не повинен відчуватися на внутрішньополітичній арені країни» [29]. Такої ж думки дотримується і Р. Мятієв, який вважає що нейтралітет Туркменістану з часом перетворився на «щит для уряду, щоб закрити країну від зовнішнього світу» [29].

На межі ХХ-ХХІ ст. ми помічаємо прагнення тогочасного туркменського керівництва суттєво обмежити закордонні контакти. В цей період країна фактично відособилася від міжнародного культурного співробітництва, а з 1999 р. був введений візовий режим з країнами СНД. У контактах із США та європейськими країнами Ашхабад робить ставку виключно на економічну співпрацю, зокрема на налагодження зв'язків з керівництвом низки нафтових компаній та окремими представниками політичного істеблішменту цих країн, які одночасно виступали лобістами інтересів правлячої верхівки держави на міжнародному рівні. Самі ж міждержавні та міжурядові відносини з цими державами були зведені до мінімуму через сформовану репутацію «самого репресивного» на пострадянському просторі політичного режиму. Окрім того, після невдалої спроби державного перевороту С. Ніязов в квітні 2003 р. відмовився пролонгувати угоду з РФ про подвійне громадянство і запропонував мешканцям з подвійним громадянством до 22 червня 2003 р. стати громадянами Туркменії або залишити межі держави, що призвело до ускладнення відносин з цією країною [30].

Після смерті лідера Туркменістану в 2006 р. політичний і економічний курс країни не змінився. Нейтралітет і нині виступає прапором, під яким реалізовується зовнішня політика країни. Хоча новим керманичем країни Г. Бердимухамедовим було взято курс на більшу активізацію своєї політики на зовнішньополітичній арені. Починаючи з цього моменту, Ашхабад енергійно реалізовує багатовекторну стратегію, встановлюючи і розвиваючи відносини із значною кількістю держав світу [31].

20 березня 2008 р. Г. Бердимухамедов підписав указ, що затверджує основні аспекти зовнішньополітичної стратегії Туркменістану на 2008-2012 рр., який ґрунтується на політиці позитивного нейтралітету [32]. За своїм змістом, цей указ був спрямований на захист національних інтересів Туркменістану, зокрема подальше зміцнення його позицій в міжнародній політиці. Особлива увага в цьому документі приділена розвитку відносин із сусідніми країнами, зокрема з Іраном, Узбекистаном, Казахстаном, Азербайджаном, Афганістаном тощо [33].

Поряд з цим, Г. Бердимухамедов намагається презентувати свою країну, як претендента на регіональне лідерство. Так, він проголосив 2021 р., «Міжнародним роком миру та довіри» [32]. Крім того, у своїй нинішній зовнішній політиці Туркменістан намагається диспозиціонувати себе, як країна, яка виступає за мирне вирішення всіх зовнішньополітичних проблем. Основні проблеми сучасних зовнішньополітичних відносин туркменським керівництвом вбачаються у недосконалості міжнародного права, проблемах із роззброєнням, значному розвитку тероризму, проблемах з формуванням превентивної дипломатії та продовольчої безпеки тощо [33].

Починаючи з 2013 р., туркменське керівництво починає значну увагу приділяти зініційованій КНР ідеї «Один пояс, один шлях». З цього приводу МЗС Туркменістану, разом з Інститутом міжнародних відносин, у березні цього року, організувало велику міжнародну конференцію «Дипломатія великого шовкового шляху: від минулого в майбутнє».

У конференції взяли участь представники 23 країн, зокрема Туреччина, США, Китай, Росія, Англія, Індія і Іран тощо. Основними питаннями, які обговорювалися на цій конференції були питання економічного і культурного співробітництва між країнами, які були залучені до реалізації проекту «Один пояс, один шлях».

На цій конференції в основному обговорювалися питання економічного і культурного співробітництва між країнами історичного регіону Шовкового шляху. У своїй вступній промові на конференції міністр закордонних справ Туркменістану Р. Мередов зазначав, що його держава, яка надійно забезпечує стабільність і безпеку у своїй внутрішній політиці може виступати і надійним геоекономічним і геостратегічним мостом між різними країнами світу, транспортним коридором для перевезення товарів, місцем для ефективної реалізації різного роду комерційних і інфраструктурних проектів [34].

Однак, вищезазначені позитивні моменти, значною мірою нівелюються цілим рядом негативу. До якого перш за все відносимо те, що на практиці ця політика направлена на захист не національних інтересів туркменського суспільства і держави, а інтересів лише правлячої верхівки Туркменістану. Нинішнє туркменське керівництво цю політику розцінює перш за все, як маневрування між зовнішньополітичними силами у своїх інтересах, відмова від участі в різного роду «міждержавних альянсах, з жорстко регламентуючими функціями та обов'язками їх членів».

Поряд з цим, існуюча в країні корупція і повна відсутність прозорої системи регулювання, створило досить несприятливий клімат для закордонних інвестицій, а рішення про їх допуск і надалі залишаються політично вмотивованими і обговорюються в кожному конкретному випадку у вищих ешелонах влади.

Багатоох західних дослідників також дивує той факт, що паралельно з держбюджетом в Туркменістані є безліч позабюджетних фондів, які акумулюють державні кошти і за допомогою яких, на основі окремих указів президента або постанов уряду, фінансуються різні державні проекти. Згідно з даними Global Witness, в період правління С. Ніязова до 75% всіх державних прибутків не потрапляли до державного бюджету, а акумулюються у позабюджетних фондах, підконтрольних особисто правителю та його найближчому оточенню [35].

При правлінні Г. Бедимухамедова за даними Freedom House, ситуація з позабюджетними фондами ще більше ускладнилася. Так, в жовтні 2008 р. указом президента було створено спеціальний Стабілізаційний фонд, в який повинні були надходити всі доходи від експорту вуглеводнів, проте ні правила управління фондом, ні принципи за якими здійснюється інвестування чи будь-яка інша статистична інформація стосовно нього є недоступною [35].

Все це загалом, негативно відображається і на зовнішній політиці держави. За таких обставин фактично ми помічаємо подвійний стандарт, коли з одного боку Туркменістан пропагує миролюбну політику невтручання у внутрішні справи та розвиток дружніх відносин з усіма державами, з іншого боку, як зазначає Аннет Бор, «аморфний характер нейтралітету дозволяє керівництву країни “розкручувати” концепцію, яка підходить на всі випадки життя, здавалось би навіть у суперечливих обставинах...» [24, с. 7].

Таким чином, всі вище перелічені ознаки, загалом дають підстави стверджувати про наявність тоталітарного характеру сучасної туркменської політичної системи. Цій системі загалом притаманні наступні характеристики:

- переплетення кланових та патріархально-родових відносин із новітніми тенденціями та потребою реагувати на виклики сучасності;
- встановлення режиму практично необмеженої влади державних лідерів та формування їхнього культу особи;
- культивация патерналістського типу політичної свідомості громадян;

- зрощення влади та фінансово-промислового капіталу;
- політичний фаворитизм і корумпованість правлячої верхівки.

Окрім того, більш як тридцятилітній період незалежного розвитку Туркменістану засвідчив відсутність поступу країни до демократичних цінностей. Натомість сформувався режим, який ґрунтується на інших ціннісних установках. В країні відсутня реальна демократична конкуренція, яка витіснена переважно конкуренцією кланів. А сам політичний процес у державі, спрямований на задоволення інтересів лише певної частини політичної верхівки країни за рахунок низів. За роки незалежності у Туркменістані посилювалася лише структура президентської влади, натомість інші державні структури ослаблювалися, а паростки громадянського суспільства взагалі викорінювалися. Відсутня внутрішньопартійна демократія, а критика з боку опозиції фактично цілковито заблокована. Все це сприяє дедалі більшій зовнішньополітичній відособленості країни від сучасних світових глобалізаційних процесів

Останні президентські вибори в Туркменістані загалом дозволяють нам зробити висновок про те, що в низці пострадянських країн намітилася своєрідна тенденція перетворення посади президента країни у спадкову, яка передається від батька до сина. Спочатку це ми бачимо на прикладі Азербайджану, коли влада перейшла від президента Г. Алієва до його сина Ільхама Алієва, і тепер Туркменістан є другим таким прикладом. Все це дає нам підстави констатувати появу серед авторитарних пострадянських країн нового типу політичного режиму – **спадкового авторитаризму**.

Список використаних джерел та літератури

1. Соколов В., Кольцов В. Туркменістан: еволюція політичної системи. *Наукові записки*. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. С. 381-388.
2. Ляшенко Т. Національна ідея в країнах Центральної Азії: особливості формування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 3. С. 249-260.
3. Международные отношения в Центральной Азии / под ред. А.Д. Богатурова. М.: АСПЕНТ ПРЕСС, 2018. 559 с.
4. Конституция Туркменистана. Ашхабад, 1997. 34 с.
5. Жангожа Р., Метельова Т. Незалежний Туркменістан: демодернізація. *Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія* / за ред. А.Г. Бульвінського. К.: ДУ «Ін-т всесв. історії НАН України», 2017. С. 201-220.
6. Страны мира. Экономика Туркменистана. URL: <http://iformatsiya.ru/asia/374-yekonomika-turkmenistana.html>
7. Соколов В.Н. Туркменистан: история и современность: [монография]. Одесса: Астропринт, 2011. 288 с.
8. Blank S. The Strategic Implications of the Turkmenistan – China Pipeline Project. *China Brief*. 2010. Vol. 10. № 3. URL: <http://www.intelligencequarterly.com/2010/02/the-strategic-implications-of-the-turkmenistan-china-pipeline-project>
9. Petersen A. Central Asia's New Energy Giant: China. *China in Central Asia*. 2013. URL: <http://chinaincentralasia.com/2013/06/29/central-asias-new-energy-giant-china/>
10. В Туркменистане продолжают освоение месторождения Галкыныш. *Total.kz*. 2014. 12 мая. URL: http://total.kz/business/energy/2014/05/12/v_turkmenistane_prodolzhayut_osv

11. Интервью Президента Туркменистана Г. Бердымухамедова представителям СМИ Китая. *Туркменистан. Золотой век. Интернет-газета.* 2011. 21 ноября. URL: <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=253>
12. Налоговый кодекс Туркменистана. URL: <http://www.turkmenbusiness.org>
13. European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the period 2007-2013. URL: http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf
14. Страны мира. Экономика Туркменистана. URL: <http://iformatsiya.ru/asia/374-yekonomika-turkmenistana.html>
15. Політична та економічна модель розвитку Туркменістану. URL: https://studopedia.com.ua/1_300758_politichna
16. Центральная Азия в Индексе восприятия коррупции. URL: <http://theopenasia.net/articles/detail/tsentralnaya-aziya-v-indekse-vospriyatiya-korrupsiyi>
17. Международные отношения в Центральной Азии / под ред. А.Д. Богатурова. М.: АСПЕНТ ПРЕСС, 2018. 559 с.
18. Кадыров Ш. Туркменистан: институт президентства в клановом постколониальном обществе. URL: <http://www.eurasia.ru>
19. Політична та економічна модель розвитку Туркменістану. URL: https://studopedia.com.ua/1_300758_politichna
20. Туркменбаши С. Рухнама. Ашхабад: Туркменская государственная издательская служба, 2005.
21. Чорний пісок на білому мармурі столиці Ніязова. URL: <https://www.bbc.com/story/2009/07/printable>
22. «Turkmenistan Approves Basic Directions of Foreign Policy Strategy until 2012». URL: <http://www.turkmenistan.ru/en/node/6829>
23. Осадчук І.Ю. Особливості формування та функціонування правлячої еліти в контексті «патронажного президенталізму» в Туркменістані. *Питання політології.* 2014. № 132. С. 61–62.
24. Бор А. Туркменистан: власть, политика и петроцентризм. Программа по России и Евразии. Март. 2016. 10 с.
25. Туркменістан: президент призначив свого сина міністром. URL: <https://www.radiosvoboda.org/news-turkmenystan-sy>
26. Половинко В. Я устал, я. Аркадаг. *Новая газета.* URL: <https://novayagazeta.ru/articles/ia-ustal-ia-arkadag>
27. Калишевский М. Туркменистан: Оппозиция в тисках «башизма». 25 Марта 2014 г. URL: <http://www.cisnews.org/news/tm/7763-oppoziciya-v-tiskah-bashizma.html>
28. Мирзеханов В., Тюпаков М. Доктрина позитивного нейтралитета и внешнеполитические приоритеты постсоветской Туркмении. *Центральная Азия и Закавказье.* 2018. № 3. С. 20.
29. Нейтралітет Туркменістану: «що завгодно і прямо протилежні речі одночасно». URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/27423023.html>
30. Федоров Ю. Туркмения: время перемен? *Индекс безопасности.* 2009 № 3–4 с. 91–113. URL: http://www.pircenter.org/kosdata/page_doc/p2643_1.pdf
31. Калишевский М. Туркменистан: Оппозиция в тисках «башизма». 25 Марта 2014 г. URL: <http://www.cisnews.org/news/tm/7763-oppoziciya-v-tiskah-bashizma.html>
32. Opening Event to Launch the International Year of Peace and Trust Was Held in Ashgabat, Turkmenistan”. *CPNN.* URL: <https://cpnn-world.org/new/?p=22836>
33. Turkmenistan Hosts Conference on Global Peace, Trust. AA. URL: <https://www.aa.com.tr/en/world/turkmenistan-hosts-conference-on-global-peace-trust/2186969>
34. Selçuk Çolakoğlu, «The New Concept of Turkmenistan's Foreign Policy». *Asian Pacific Studies.* URL: <http://www.asianpacificcenter.org/turkmenistan-foreign-policy.html>

35. Каймаков Б. Золотые яйца золотого века. *Нейтральный Туркменистан*. 27.02.2008 URL: <http://www.gundogar.org/?0130457>

References

1. Sokolov, V., Kol'tsov, V. (2013). Turkmenistan: evolyutsiya politychnoyi systemy. *Naukovi zapysky*. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, pp. 381-388. [In Ukrainian].
2. Lyashenko, T. (2010). Natsional'na ideya v krayinakh Tsentral'noyi Aziyi: osoblyvosti formuvannya. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny*, 3, pp. 249-260. [In Ukrainian].
3. Bogaturov, A.D. (eds). (2018). *Mezhdunarodnyye otnosheniya v Tsentral'noy Azii*. Moskva: ASPENT PRESS. [In Russian].
4. (1997). *Konstitutsiya Turkmenistana*. Ashkhabad. [In Russian].
5. Zhanhozha, R., Metel'ova, T. (2017). Nezalezhnyy Turkmenistan: demodernizatsiya. *Osoblyvosti suspil'no-politychnoyi modernizatsiyi krayin postradyans'koho prostoru: monohrafiya / za red. A.H. Bul'vins'koho*. Kyiv: DU «In-t vsesv. istoriyi NAN Ukrayiny», pp. 201-220. [In Ukrainian].
6. Strany mira. Ekonomika Turkmenistana. [Online]. Available from: <http://iformatsiya.ru/asia/374-yekonomika-turkmenistana.html> [In Russian].
7. Sokolov, V.N. (2011). *Turkmenistan: istoriya i sovremennost': [monografiya]*. Odessa: Astroprint. [In Russian].
8. Blank, S. (2010). The Strategic Implications of the Turkmenistan – China Pipeline Project. *China Brief*, Vol. 10, 3. [Online]. Available from: <http://www.intelligencequarterly.com/2010/02/the-strategic-implications-of-the-turkmenistan-china-pipeline-project> [In English].
9. Petersen, A. (2013). Central Asia's New Energy Giant: China. *China in Central Asia*. [Online]. Available from: <http://chinaincentralasia.com/2013/06/29/central-asias-new-energy-giant-china/> [In English].
10. (2014). V Turkmenistane prodolzhayut osvoyeniye mestorozhdeniya Galkynysh. *Total.kz* May 12. [Online]. Available from: http://total.kz/business/energy/2014/05/12/v_turkmenistane_prodolzhayut_osv [In Russian].
11. (2011). Interv'yu Prezidenta Turkmenistana G. Berdymukhamedova predstavatelyam SMI Kitaya. *Turkmenistan. Zolotoy vek. Internet-gazeta*. November 21. [Online]. Available from: <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=253> [In Russian].
12. Nalogovyy kodeks Turkmenistana. [Online]. Available from: <http://www.turkmenbusiness.org> [In Russian].
13. European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the period 2007-2013. [Online]. Available from: http://eeas.europa.eu/central_asia/rsp/07_13_en.pdf [In English].
14. Strany mira. Ekonomika Turkmenistana. [Online]. Available from: <http://iformatsiya.ru/asia/374-yekonomika-turkmenistana.html> [In Russian].
15. Politychna ta ekonomichna model' rozvytku Turkmenistanu. [Online]. Available from: https://studopedia.com.ua/1_300758_politichna [In Russian].
16. Tsentral'naya Aziya v Indekse vospriyatiya korruptsii. [Online]. Available from: <http://theopenasia.net/articles/detail/tsentralnaya-aziya-v-indekse-vospriyatiya-korruptsii> [In Russian].
17. Bogaturov, A.D. (eds). (2018). *Mezhdunarodnyye otnosheniya v Tsentral'noy Azii*. Moskva: ASPENT PRESS. [In Russian].
18. Kadyrov, Sh. *Turkmenistan: institut prezidentstva v klanovom postkolonial'nom obshchestve*. [Online]. Available from: <http://www.eurasia.ru> [In Russian].
19. Politychna ta ekonomichna model' rozvytku Turkmenistanu. [Online]. Available from: https://studopedia.com.ua/1_300758_politichna [In Russian].
20. Turkmenbashi, S. (2005). *Rukhnama*. Ashkhabad: Turkmenskaya gosudarstvennaya izdatel'skaya sluzhba. [In Russian].

21. Chornyy pisok na bilomu marmuri stolytsi Niyazova. [Online]. Available from: <https://www.bbc.com>story>2009/07>printable> [In Ukrainian].
22. “Turkmenistan Approves Basic Directions of Foreign Policy Strategy until 2012”. [Online]. Available from: <http://www.turkmenistan.ru/en/node/6829> [In English].
23. Osadchuk, I.YU. (2014). Osoblyvosti formuvannya ta funktsionuvannya pravlyachoyi elity v konteksti “patronazhnoho prezydentalizmu” v Turkmenistani. *Pytannya politolohiyi*, 132, pp. 61–62. [In Ukrainian].
24. Bor, A. (2016). *Turkmenistan: vlast', politika i petrotsentrizm*. Programma po Rossii i Yevrazii. March. [In Russian].
25. Turkmenistan: prezident pryznachyv svoho syna ministrom. [Online]. Available from: <https://www.radiosvoboda.org>news-turkmenystan-sy> [In Ukrainian].
26. Polovinko, V. YA ustal, ya. Arkadag. *Novaya gazeta*. [Online]. Available from: <https://novayagazeta.ru>articles>ia-ustal-ia-arkadag> [In Russian].
27. Kalishevskiy, M. (2014). Turkmenistan: Oppozitsiya v tiskakh “bashizma”. March 25. [Online]. Available from: <http://www.cisnews.org/news/tm/7763-oppoziciya-v-tiskah-bashizma.html> [In Russian].
28. Mirzekhanov, V., Tyupakov, M. (2018). Doktrina pozitivnogo neytraliteta i vneshnepoliticheskiye priority postsovetskoy Turkmenii. *Tsentral'naya Aziya i Zakavkaz'ye*, 3, p. 20. [In Russian].
29. Neytralitet Turkmenystanu: “shcho zavhodno i pryamo protylezhni rechi odnochasno”. [Online]. Available from: <http://www.radiosvoboda.org/a/27423023.html> [In Ukrainian].
30. Fedorov, Yu. (2009). Turkmeniya: vremya peremen? *Indeks bezopasnosti*, 3-4, pp. 91-113. [Online]. Available from: http://www.pircenter.org/kosdata/page_doc/p2643_1.pdf [In Russian].
31. Kalishevskiy, M. (2014). Turkmenistan: Oppozitsiya v tiskakh “bashizma”. March 25. [Online]. Available from: <http://www.cisnews.org/news/tm/7763-oppoziciya-v-tiskah-bashizma.html> [In Russian].
32. Opening Event to Launch the International Year of Peace and Trust Was Held in Ashgabat, Turkmenistan”. *CPNN*. [Online]. Available from: <https://cpnn-world.org/new/?p=22836> [In English].
33. Turkmenistan Hosts Conference on Global Peace, Trust. *AA*. [Online]. Available from: <https://www.aa.com.tr/en/world/turkmenistan-hosts-conference-on-global-peace-trust/2186969> [In English].
34. Selçuk Çolakoğlu, “The New Concept of Turkmenistan’s Foreign Policy”. *Asian Pacific Studies*. [Online]. Available from: <http://www.asianpacificcenter.org/turkmenistan-foreign-policy.html> [In English].
35. Kaymakov, B. (2008). Zolotyie yaytsa zolotogo veka. *Neytral'nyy Turkmenistan*. February 28. [Online]. Available from: <http://www.gundogar.org/?0130457> [In Russian].

Tsapko O. The Totalitarian Character of the Political System of Modern Turkmenistan: Historical and Political Aspect.

The article reveals the main features of the modern political system of Turkmenistan, which give us reasons to assert that this system has a totalitarian character. Such signs include the following: strict subordination of all main spheres of activity of Turkmen society, especially the economy, to total control by the state; the formation of a cult of the personality of state leaders; the absence of any opposition and mass media in the country that would provide society with alternative information; a gross violation of human rights; the current foreign policy of neutrality, which over time turned into a policy of isolating Turkmenistan from the outside world. Under the guise of this policy, the ruling circles of Turkmenistan actually conceal information about the real situation in the country from the world community, in particular from international legal organizations.

The above-mentioned characteristics of the political system of Turkmenistan are complemented by the presence in it of the subversive political institution of corruption. The latter has a systemic nature, and Turkmenistan, unlike the rest of the post-Soviet states, has actually abandoned the fight against it.

In addition, the more than thirty-year period of independent development of Turkmenistan testified to the country's lack of progress towards democratic values. Instead, a regime was formed that is based on other values. There is no real democratic competition in the country, which is mostly replaced by clan competition. And the political process in the state itself is aimed at satisfying the interests of only a certain part of the political top of the country at the expense of the grassroots. All this contributes to the ever greater foreign policy isolation of the country from modern world globalization processes.

The last presidential elections in Turkmenistan generally allow us to conclude that in a number of post-Soviet countries, a peculiar tendency has emerged to transform the position of the country's president into a hereditary one, which is passed from father to son.

Keywords: *Turkmenistan, political regime, opposition, totalitarianism, Soviet power, extensive economy, investment climate.*